

מחול ולמידה היברידית: הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?

שלומית עופר

רקע: מחול ותנועה, גוף ומרחב, מפגש וריחוק

אומנות המחול היא רבת פנים ומתאפיינת בהגדרות מגוונות הבוחנות את המבצע התנועתי בהקשרו החברתי-תרבותי. במילותיה של נעמי בהטר-רצון, חוקרת מחול ומי שייסדה את המסלול למחול (כיום, בית הספר למחול) בסמינר הקיבוצים ואף עמדה בראשו: "רבגוניותו של מעשה המחול מתבססת על יחסי גומלין בין שפת תנועה אישית וחברתית לבין רצפים של תנועה תלויי תרבות אשר פורצים את המרחב האישי למרחב הכללי ומאגדים קבוצות של אנשים במרחב ובזמן" (בהטר-רצון, 2004, עמ' 14). נוסף על המחול העממי-קהילתי שבהטר-רצון מתייחסת אליו בדבריה, הרי שהמחול הבימתי בראשית ימיו התמקד בהיבטים של ארגון מבני-צורני במרחב, ולאוו דווקא בגוף הנע (Martin, 1972, p. 13). רק מתקופת הרנסנס ואילך התפתח המחול כצורת אומנות שביטוייה והקשריה מכוונים לאידיאל של תנועה מתמשכת (לפקי, 2013, עמ' 17). לצד התנועה כאמצעי הבעה מרכזי, נשזרו במחול לאורך ההיסטוריה אופני הבעה נוספים – סיפורי עלילות ונרטיבים תיאטראליים, תבניות מוזיקליות ודגמים צורניים מרחביים. מרטין מציין כי רק עם התפתחות המחול המודרני השתחרר המחול ממחויבויותיו להיבטים נוספים אלה

* הכותבת מבקשת להודות לצוות בית הספר למחול, ובייחוד לטליה פז, ד"ר לילך שליט וד"ר רונה כהן, על שותפותן ותרומתן לגיבוש המודלים.

וזכה להתחלה אמיתית, כאומנות עצמאית ומבוססת אונטולוגית, שמהותה החומרית היא תנועת הגוף (Martin, 1972, p. 6). המחול העכשווי, אם אנסה לתמצת, מכיל מגוון כמעט אינסופי של אופני מבע המשתמשים בגוף – בנוכחותו הפיזית והווירטואלית; בתנועה מעובדת, בתנועה יומיומית ואף בהיעדרה של תנועה; בתנועת הגוף במרחבי מחול ייעודיים (אולמות) ובמרחבי חיים (site-specific); בשילוב של ממדים נרטיביים, מוזיקליים ועיצוביים, ובהיעדרם. העושר והגיוון יוצרים קושי בניסיון להגדיר את מהות המחול, ועם זאת, אחת התפיסות הרווחות מדגישה את חוויית המחול כמעוגנת במפגש חושי וגופני בלתי אמצעי:

Dance displays the link between sensory receptivity and creative activity in its purest and most general form... (Pouillaude, 2017, p. 11)

למטרות מאמר זה, ובהישען על תפיסת העולם שהנחתה אותנו בבית הספר למחול בהכשרה של מורות ומורים בתחום, אגדיר כאן את המושג "מחול" תחום שעניינו בתנועת הגוף החי, הנוכח, המשתנה במרחב; בתמורות של צורת הגוף ובדקרויות ההבעה. ביצוע מחול, וכך גם ההכשרה להוראתו, מבוססים אפוא על קרבה ושותפות של גופים המקיימים ביניהם שיח אנרגטי, חושי-חושני, רעיוני, מושגי ומילולי, בשפה פורמלית ושאינה פורמלית. שיח זה – בתנועה פעילה ובערוצים אחרים, המכוונים לשכלול מתמיד של יכולות החישה, החשיכה והביצוע, להעמקת ההיכרות עם גופי ידע רלוונטיים ולפיתוח תובנות פדגוגיות וכלים דידקטיים – הוא הבסיס לכישורי הוראה עתידיים.

ההנחה לריחוק חברתי שצמחה תחת אימי הקורונה הביאה עימה שינוי בולט, הן ב"היות" של המחול, כחלק מעולם התרבות, והן בהקשר של המפגש הלימודי – ביחס לרכיבי יסוד בהכשרה להוראת מחול.

ההיבט התרבותי אומנם אינו במוקד סקירה זו, ולכן אציין בתמצית כי התנאים הקיצוניים הובילו לשני זרמים מרכזיים של עשייה בתחום המחול: "הזרם הפנימי", התוך-ביתי, ו"הזרם החיצוני", שיצא אל מחוץ לבתים ולאולמות המחול הקונבנציונליים.¹ "הזרם הפנימי" הביא עימו פריחה של יצירה מבוססת תקשורת

1 ההגדרות "הזרם הפנימי" ו"הזרם החיצוני" נוסחו במיוחד עבור מאמר זה.

טכנולוגית, ובעיקר זום: אומנים יצרו יצירות אינדיבידואליות מתוך חדרי ביתם, ואף יצירות שיתופיות העוברות בין משתתפות שונות הנוכחות בעת ובעונה אחת בחלונות הווירטואליים של המפגש בזום; לצד התסכול מחוסר האפשרות להתנועע במרחבי מחול ייעודיים, צמחו גם קשרים והקשרים חוצי-מרחקים שלא התאפשרו קודם לכן. לעומת זאת, "הזרם החיצוני" מתייחס לפעילות במרחב הציבורי, הפתוח, בהתאם למגבלות ולכללי הריחוק שהושתו על הציבור, ואף בהתנגדות להם. ברק (2020) מביאה כדוגמה את "מחאת בלפור", שלדכריה יצרה קוריאוגרפיה חברתית חדשה שפרעה את חוקי הריחוק החברתי ושאוּפיינה בתנועה עשירה, הן של גופים מוחים באמצעות התנועה, ובו בזמן של מופעים אומנותיים-פוליטיים מובהקים ומפגש עם קהל הצמא ליצירה.

אך מה לגבי המפגש הלימודי והתערעורת אופני ההכשרה להוראה של מורות ומורים למחול?

הוראה של מחול בתנאי ריחוק פיזי-רגשי-חברתי

המעבר להוראה מרחוק – שהיה אתגר של ממש גם עבור תחומי דעת מבוססי מלל – אתגר במיוחד את תחומי האומנות לסוגיהם, בהיותם מושתתים על עשייה פעילה במרחבים ייעודיים. אלא שמקרב האומנויות, ייתכן שהאתגר הקיצוני ביותר התבטא במסלולי בית הספר למחול, כתחום דעת שבמרכזו הגוף. מבחר צורות "הלמידה המספית" אכן יצרו מיסוך והציבו חיץ בין הממד החושי-חושי לבין שאר ממדי הלמידה.

בחלוף "סמסטר התדהמה" – סמסטר ב' של שנת הלימודים תש"פ – שבמהלכו תפסה מגפת הקורונה בהפתעה את העולם כולו, אלתרנו כולנו פתרונות לימודיים מגוונים: נערכנו לחיפוש אחר פורמטים מיטביים להוראה וללמידה בתנאים המשתנים. כמסלול לימודים מבוסס התנסות מעשית, קיבלנו הרשאות ייחודיות לקיים מפגשים לימודיים חיים, בדגש על השיעורים המעשיים, למעט בתקופות של סגר כללי. בניגוד לאומני מחול מקצועיים, שמיומנותם התנועתית וניסיונם המקצועי אפשרו להם למצוא דרכי ביטוי בתנאים החדשים שנוצרו, הרי שכפי שתואר לעיל – הסטודנטיות והסטודנטים הצעירים מצויים בראשית הכשרתם להוראת מחול, ועל כן מרחב ההתמודדות האישי של כל אחת ואחד מהם מצומצם

הרבה יותר, בכמה היבטים: רמת ההיכרות עם הגוף – מגבלותיו ואפשרויותיו של הגוף הן ראשוניות, וקשה לסמוך עליהן בצמיחה של תנועה אחראית, בהקשר של מניעת פציעות, ומתפתחת במוכן של שכלול היכולת; התנאים הסביבתיים אינם מותאמים – הפעילות מתקיימת במרחב ביתי שהוא פרטי, משפחתי או עם שותפים, ובו מטבח, חדר שינה או סלון וכיו"ב. מדובר במרחבים מצומצמים ובלתי מוגנים, בניגוד למרחב פנוי ומותאם, דוגמת אולם מחול. יתר על כן, המוטיבציה הרגשית הכרוכה בעיסוק במחול מקושרת על פי רוב לאותם מרחבים מקצועיים ומותאמים, וכן לעבודה במסגרת חברתית-קבוצתית. אל אלה נוספה מורכבות הקשורה למעשה ההנחיה-הוראה של השיעור המעשי, שגם אם הוא מכוון לגיוון ולשונות בין הלומדים, קשה עד בלתי אפשרי להתאימו לתנאים הפרטיים של כל אחד מהלומדים ומהלומדות, ובו בזמן לשמור על רצף מתפתח ועל דינמיקה אנרגטית המאפיינת חוויה לימודית בשיעור מחול.

נסיבות אלה הביאו אותנו לידי תובנה שאין לקבל כעובדה מוגמרת את קיום השיעורים לאורך תקופה ארוכה במרחב הביתי, ואפילו לא במרחב החיצוני. חיפשנו כל דרך אפשרית לשוב וללמד את שיעורי המחול בתנאים המותאמים ובמרחבים הייעודיים, קרי אולמות מחול. שיעורים כאלה, שחייבו הגבלה של מספר הלומדים בכל שיעור, התקיימו במשולב עם מפגשים לימודיים "מרחוק" שבהם שולבו כלים דיגיטליים, כגון שיעורי זום סינכרוניים וא-סינכרוניים, משימות ללמידה עצמאית ולדיווח באמצעות סרטונים ושיעורים במרחבים חיצוניים פתוחים. אתגר נוסף שנדרשנו לו היה הצורך לצמצם את מספר השוהים בקמפוס כדי למנוע צפיפות ולהפחית סיכוני הדבקה.

החיפוש אחר מסגרת ארגונית לקיום שגרת למידה משלבת מהסוג שתואר לעיל הוליד כמה מודלים אפשריים, שהצגתם כאן חושפת את תמצית השיקולים בעד ונגד מבחר צורות ארגון של המערך הלימודי. לנוכח כאב המצב והרצון לצרף מעט הומור לסיטואציה, וכן לשם תקשורת יעילה בצוות המורות והמורים, "נתנו בהם (במודלים) שמות", וכך הם יוצגו להלן בשתי חטיבות: (1) חטיבת "הפחות" מתאימים – מודלים שהתנסינו ביישומם בתקופת הקורונה הראשונה וחווינו את הבעייתיות שבמימושם, או שזיהינו מראש את חוסר התוחלת שבכינונם, אך עם זאת חשוב להציגם כחלק ממגוון האפשרויות; (2) חטיבת "המתאימים" – אלה שימשו

בסיס לתכנון הלמידה לקראת שנת הלימודים שבפתח. לנוכח התמשכות אתגרי הלמידה ולאורה של התפיסה המעודדת שילוב בין שיעורים פעילים בקמפוס לבין שיעורים הנלמדים ממרחק – אם בעטייה של הקורונה והווריאנטים הצפויים ואם מסיבות אחרות – הצגת המודלים היא הזדמנות לבחון אפשרויות מגוונות ליצירת מסגרת ללימודי מחול משולבים, מקרוב ומרחוק.

מודלים פחות-מתאימים: "חצי הכוס (הריקה)", "דמוקרטיה/אנרכיה", "תמצית התה", "הביצה הקשה", "עצור עד יעבור"

המחשת ארגון הלמידה, להדגמה בלבד	המודל ומאפייניו																		
<p>חלוקה לשתיים של כל אחת מקבוצות הלומדים:</p> <table border="1" data-bbox="205 504 654 719"> <thead> <tr> <th>מחצית</th> <th>שבוע I</th> <th>שבוע II</th> <th>שבוע III</th> <th>שבוע IV</th> <th>שבוע V</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>מחצית [1]</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> </tr> <tr> <td>מחצית [2]</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> </tr> </tbody> </table>	מחצית	שבוע I	שבוע II	שבוע III	שבוע IV	שבוע V	מחצית [1]	קמפוס	זום	קמפוס	זום	קמפוס	מחצית [2]	זום	קמפוס	זום	קמפוס	זום	 <p>מודל חצי הכוס (הריקה): מודל היברידי מובהק, המשלב בעת ובעונה אחת למידה פיזית ולמידה "מרחוק" בהוראה "חיה" ומבוססת טכנולוגיה. הלומדים נחלקים לשתי קבוצות הנפגשות עם המרצה לסירוגין, אחת לשבועיים, בעוד המחצית האחרת לומדת מרחוק. בשבוע העוקב שתי הקבוצות מתחלפות ביניהן. המרצה מלמדת מתוך הקמפוס את שתי הקבוצות בעת ובעונה אחת.</p>
מחצית	שבוע I	שבוע II	שבוע III	שבוע IV	שבוע V														
מחצית [1]	קמפוס	זום	קמפוס	זום	קמפוס														
מחצית [2]	זום	קמפוס	זום	קמפוס	זום														
<p>וריאציה על "חצי הכוס" כמודל ההיברידי, אבל בלי החלוקה הקבועה לקבוצות. הבחירה ללמוד בקמפוס או מרחוק נתונה לשיקולם של כל סטודנט וסטודנטית, בהתאם לאפשרויותיהם ולאילוצים המשתנים שלהם.</p>	 <p>מודל דמוקרטיה/אנרכיה: הסטודנטיות והסטודנטים מגיעים לקמפוס בהתאם לשיקול דעתם האישי / המשפחתי; אלה הבוחרים שלא להגיע, מצטרפים ללמידה מרחוק.</p>																		
<p>כל אחת מחמש הכיתות (X-B) מגיעה לקמפוס ליום מעשי אחד בשבוע. לדוגמה:</p> <table border="1" data-bbox="205 1213 654 1301"> <thead> <tr> <th>יום ה'</th> <th>יום ד'</th> <th>יום ג'</th> <th>יום ב'</th> <th>יום א'</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>B</td> <td>A</td> <td>Z</td> <td>Y</td> <td>X</td> <td>בקמפוס</td> </tr> </tbody> </table>	יום ה'	יום ד'	יום ג'	יום ב'	יום א'		B	A	Z	Y	X	בקמפוס	 <p>מודל תמצית התה: כל כיתה באה ליום/יומיים מרוכזים של שיעורים מעשיים; למידה עיונית מתקיימת מרחוק. ההגעה לקמפוס חלה רק על מרצות ומרצים בקורסים המעשיים.</p>						
יום ה'	יום ד'	יום ג'	יום ב'	יום א'															
B	A	Z	Y	X	בקמפוס														

חסרונות (חלקי, תמצית)	הנחות יסוד / יתרונות (חלקי)
<p>↓ פיצול קשב של המורה, מאחר שעליה להתייחס בד בבד הן לקבוצה המצויה פיזית באולם או בכיתה, והן לקבוצת הסטודנטים שהתחברו מרחוק.</p> <p>↓ שיבושים וכשלים טכנולוגיים.</p> <p>↓ נתוני מחקרים, וכן ניסיון של חלק ממורי בית הספר למחול – הן כלומדים, הן כמלמדים – מעידים כי החוויה קשה, שכולם מפסידים!</p>	<p>↑ המורה פוגשת את הלומדים בקבוצות קטנות, מתאפשרת התייחסות אישית.</p> <p>↑ נשמר הרצף הלימודי ומתאפשרת התקדמות בחומר הנלמד.</p> <p>↑ הלומדים זוכים להזדמנות לסירוגין ללמידה מלאה ולקשר אישי.</p>
<p>↓ המודל פוגם ביכולת לתכנן שיעורים ולבקר את הנוכחות בקמפוס באופן מיטבי.</p> <p>↓ הנחת היסוד של מוטיבציה להגעה אינה ריאלית לנוכח אילוצים כגון מרחק, התניידות בתחבורה ציבורית ומשפחה.</p>	<p>↑ הנחת היסוד במודל זה היא שהסטודנטים יעדיפו לבוא כשאפשרי (לרקוד!), אך הצרכים האישיים והמשפחתיים ומצב הבריאות הם שיכתיבו את אפשרויות ההגעה בפועל; נדרשת גמישות.</p>
<p>↓ מחייב שינוי של מערכת השעות לכל המורות, שלחלקן התחייבויות אחרות, מקצועיות ואישיות.</p> <p>↓ מניסיון קודם, בתש"פ – הסטודנטים לא שרדו יום מעשי מרוכז, ואף התקשו ביום זום מלא; גם המורות חוו החמצה.</p>	<p>↑ מודל המניח חלוקה ברורה בין סוגי השיעורים – מעשיים/עיוניים – הנלמדים בבית הספר למחול; מודל לא מדויק, אך אפשרי.</p> <p>↑ התנסות קודמת במודל זה, בשנה"ל תש"פ, הביאה עימה יוזמה ויצירה של מגוון אופני הוראה מרתקים מצד המורים.</p>

המחשת ארגון הלמידה, להדגמה בלבד	המודל ומאפייניו																		
<p>מבנה שבוע הלימודים בכל הכיתות:</p> <table border="1" data-bbox="199 372 654 509"> <thead> <tr> <th>שיעורים</th> <th>יום א'</th> <th>יום ב'</th> <th>יום ג'</th> <th>יום ד'</th> <th>יום ה'</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>מעשיים</td> <td colspan="5">בקמפוס: בוקר עד צהריים</td> </tr> <tr> <td>עיוניים</td> <td colspan="5">בזום: אחר צהריים עד ערב</td> </tr> </tbody> </table>	שיעורים	יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'	מעשיים	בקמפוס: בוקר עד צהריים					עיוניים	בזום: אחר צהריים עד ערב					<p>מודל הביצה הקשה: לכולם, ליבת לימודי המחול – השיעורים המעשיים – יתקיימו בקמפוס עד הצהריים, והשיעורים העיוניים מרחוק במחצית השנייה של יום הלימודים.</p> <p>ההגעה לקמפוס חלה רק על מרצי המקצועות המעשיים. מרצי המקצועות העיוניים מלמדים בזום.</p>
שיעורים	יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'														
מעשיים	בקמפוס: בוקר עד צהריים																		
עיוניים	בזום: אחר צהריים עד ערב																		
<p>מבנה שבוע הלימודים בכל הכיתות:</p> <table border="1" data-bbox="199 733 654 901"> <thead> <tr> <th>שיעורים</th> <th>יום א'</th> <th>יום ב'</th> <th>יום ג'</th> <th>יום ד'</th> <th>יום ה'</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>מעשיים</td> <td colspan="5">עצירה מוחלטת עד להשבתם של תנאי למידה מיטביים</td> </tr> <tr> <td>עיוניים</td> <td colspan="5">מתקיימים בזום במערכת מותאמת</td> </tr> </tbody> </table>	שיעורים	יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'	מעשיים	עצירה מוחלטת עד להשבתם של תנאי למידה מיטביים					עיוניים	מתקיימים בזום במערכת מותאמת					<p>מודל עצור עד יעבור: עצירה מוחלטת של שיעורי המחול המעשיים ודחייתם לקיץ או לתקופה אחרת שתיקבע המאפשרת תנאים מתאימים ללמידה; שיעורים עיוניים ימשיכו להתקיים בלמידה מרחוק, ובתוך כך תותאם מערכת השעות.</p>
שיעורים	יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'														
מעשיים	עצירה מוחלטת עד להשבתם של תנאי למידה מיטביים																		
עיוניים	מתקיימים בזום במערכת מותאמת																		

חסרונות (חלקי, תמצית)	הנחות יסוד / יתרונות (חלקי)
<p>↓ לא מפחית צפיפות בקמפוס בבוקר. ↓ לא עונה לצורך של מרצי המקצועות העיוניים לקיים שיעורים "חיים", שאינם רק בזום. ↓ למרבית הסטודנטים אין אפשרות לעבור באמצע היום ובזמן סביר למרחב פרטי/בית; ומכיוון שכבר נמצאים בקמפוס – אין טעם, וגם אין מרחב מותאם, לקיום שיעורים עיוניים בזום.</p>	<p>↑ המודל מניח חלוקה ברורה בין סוגי השיעורים הנלמדים בבית הספר למחול (מעשיים/עיוניים); מודל לא מדויק, אך אפשרי. ↑ המודל מניח שלסטודנטים יש אפשרות לנצל את זמן ההפסקה ביום הלימודים, בייחוד אם היא תוארך, כדי להגיע לביתם לקראת השיעורים העיוניים אחר הצהריים.</p>
<p>↓ המודל מניח נכונות, רצון ואפשרות – הן מצד המרצות, הן מצד הסטודנטיות – להשלמות למידה בחופשת הקיץ. ↓ המודל לא ריאלי, שכן הסטודנטים מצפים לעבוד בקיץ, ואילו למורים יש התחייבויות קודמות ואילו צי משפחה.</p>	<p>↑ המודל מניח חלוקה ברורה בין סוגי השיעורים הנלמדים בבית הספר למחול (מעשיים/עיוניים); מודל לא מדויק, אך אפשרי. ↑ מכיוון לתנאים מיטביים לשיעורים מעשיים, בדגש על מרחב מותאם ובטוח.</p>

המודלים היותר מתאימים: "ההורים השוודים (הגרופים)", "דגל הגאווה", "בית הספר המפוצל":

המחשת ארגון הלמידה, להדגמה בלבד	המודל ומאפייניו																																			
<p>כל אחת מחמש הכיתות (A-Z) לומדות לסירוגין בקמפוס ובזום:</p> <table border="1" data-bbox="205 472 648 631"> <thead> <tr> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>כיתות</th> </tr> <tr> <th>V</th> <th>IV</th> <th>III</th> <th>II</th> <th>I</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>A, B</td> </tr> <tr> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>קמפוס</td> <td>זום</td> <td>X, Y, Z</td> </tr> </tbody> </table>	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	כיתות	V	IV	III	II	I		קמפוס	זום	קמפוס	זום	קמפוס	A, B	זום	קמפוס	זום	קמפוס	זום	X, Y, Z	<p> מודל ההורים השוודים (הגרופים): כל אחת מכיתות בית הספר כקבוצה אורגנית לומדת לסירוגין שבוע בקמפוס ושבוע בזום, או במרחב חלופי כלשהו. כך, מקרב חמש הכיתות, נוכחות בקמפוס בכל שבוע שתיים-שלוש כיתות. המרצים אף הם מלמדים לסירוגין בקמפוס ובזום.</p>											
שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	כיתות																															
V	IV	III	II	I																																
קמפוס	זום	קמפוס	זום	קמפוס	A, B																															
זום	קמפוס	זום	קמפוס	זום	X, Y, Z																															
<p>כיתה לומדת מרוחק ביום העוקב בכל שבוע:</p> <table border="1" data-bbox="245 774 651 1083"> <thead> <tr> <th></th> <th>יום א'</th> <th>יום ב'</th> <th>יום ג'</th> <th>יום ד'</th> <th>יום ה'</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <th>שבוע I</th> <td>X</td> <td>A</td> <td>Y</td> <td>Z</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <th>שבוע II</th> <td></td> <td>X</td> <td>A</td> <td>Y</td> <td>Z</td> <td></td> </tr> <tr> <th>שבוע III</th> <td>Z</td> <td>B</td> <td>X</td> <td></td> <td>Y</td> <td></td> </tr> <tr> <th>שבוע IV</th> <td>Y</td> <td>Z</td> <td>B</td> <td>X</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'		שבוע I	X	A	Y	Z			שבוע II		X	A	Y	Z		שבוע III	Z	B	X		Y		שבוע IV	Y	Z	B	X			<p> מודל דגל הגאווה: בכל שבוע, כל אחת מהכיתות לא מגיעה לקמפוס ביום אחר, אלא לומדת באמצעות זום / מרחב חלופי. היום "הביתי" נודד לאורך הסמסטר, וכך מאפשר להיערך מבחינת התוכנית הסמסטריאלית והשבועית.</p>
	יום א'	יום ב'	יום ג'	יום ד'	יום ה'																															
שבוע I	X	A	Y	Z																																
שבוע II		X	A	Y	Z																															
שבוע III	Z	B	X		Y																															
שבוע IV	Y	Z	B	X																																
<p>כל כיתה לומדת שבוע אחד בקמפוס הוותיק והמרוחק:</p> <table border="1" data-bbox="254 1188 654 1303"> <thead> <tr> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>שבוע</th> <th>כיתות</th> </tr> <tr> <th>V</th> <th>IV</th> <th>III</th> <th>II</th> <th>I</th> <th></th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Y</td> <td>Z</td> <td>X</td> <td>Y</td> <td>Z</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	כיתות	V	IV	III	II	I			Y	Z	X	Y	Z			<p> מודל בית הספר המפוצל: שימוש באולמות בקמפוס הוותיק שנפרדו ממנו בתחילת השנה, שם תלמד בכל שבוע כיתה אחרת (בחלוקה לשני אולמות), ושאר הכיתות ילמדו בקמפוס החדש.</p>														
שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	שבוע	כיתות																														
V	IV	III	II	I																																
Y	Z	X	Y	Z																																

חסרונות (חלקי, תמצית)	הנחות יסוד / יתרונות (חלקי)
<p>↓ במקצועות המעשיים מתאפשרת למידה פעילה מלאה רק ב־50% מהזמן.</p> <p>↓ פתרון מוגבל עבור סטודנטים החסרים תנאים ללימוד מרחוק.</p> <p>↓ נדרשת התאמת מערכת למרצים המלמדים יותר מכיתה אחת ביום נתון.</p>	<p>↑ מערכת סדורה, הן ללומדים, הן למרצים – ברור איך תתנהל הלמידה לאורך שבוע שלם.</p>
<p>↓ המודל אינו תורם להפחתה של ממש בצפיפות הכללית בקמפוס, בחדרי ההלבשה ועוד. נדרשת הפחתה נרחבת יותר.</p> <p>↓ מורכבות ארגונית ותכנונית, שינוי מתמיד של מערכת הלימוד.</p>	<p>↑ יתרון לסטודנטים: מאפשר סדר והיערכות מראש; יתרון למרצים: בכפוף לצורכי ההוראה בכיתות.</p> <p>↑ מצמצם מאוד את הלמידה מרחוק ומאפשר יותר למידה מעשית בקמפוס.</p>
<p>↓ אילוסי מערכת בקמפוס הוותיק אינם מאפשרים פניות מתמדת של האולמות.</p> <p>↓ נדרש מעבר מורים בין הקמפוסים לשיעורים עוקבים בכיתות שונות.</p> <p>↓ קושי באחריות לתנאי לימוד הולמים מרחוק, דוגמת תמיכה טכנית.</p>	<p>↑ מאפשר סדר ללומדים ולמרצים, שכן ברור מראש איך תתנהל הלמידה לאורך שבוע שלם.</p>

דיון במודלים הנכללים בחטיבת ה"פחות־מתאימים"

המודלים "חצי הכוס (הריקה)", "דמוקרטיה/אנרכיה", "תמצית התה", "ביצה קשה" ו"עצור עד יעבור" נכללו בחטיבה זו על בסיס שני סוגים של מאפיינים:

1. **המאפיין המהותי** – המאפיין המהותי העיקרי בא לידי ביטוי בקושי לקיים

שיעור מחול מעשי בתצורה היברידית, כפי שמציעים המודלים "חצי הכוס" ו"דמוקרטיה/אנרכיה". כל אחת מהאוכלוסיות בשיעור – זו שבקמפוס וזו שהתחברה מהבית – מצויה בתנאי למידה שונים באופן קיצוני זו מזו: מרחב התנועה הביתי הוא על פי רוב מצומצם, ומבחינה בטיחותית הוא רווי מכשולים, כגון מקרר ורהיטים, ואינו מותאם לעבודה תנועתית. לדוגמה, הרצפה הביתית אינה דומה לרצפה סופגת הזעזועים שבאולם המחול. יתרה מכך, מיקומם של העזרים הטכנולוגיים באולמות המחול, שנועדו לסייע בשידור ובשיתוף השיעור עם הלומדים בבית, מגביל את תנועת המורה לטווחי עדשת המצלמה, והמיקרופון מוסיף אף הוא קושי ביצירת שיעור דינמי המתייחס לשתי האוכלוסיות. כך, חוויית התקשורת עם האוכלוסייה המחוברת מרחוק היא חוויה מוגבלת, ועל אחת כמה וכמה – כמעט שאין אפשרות לייצר תקשורת בין הלומדים בשתי הקבוצות. כל זאת, מעבר לאתגרים הרגילים שבמפגש לימודי היברידי, המוכרים משיעורים עיוניים. לעומת זאת, מודל "תמצית התה", המציע ריכוז של שיעורי המחול המעשיים ביום-יומיים אינטנסיביים בשבוע, כשלכל כיתה יום אחר, תובע מהלומדים ביום "המעשי" השתתפות ברצף של שיעורי מחול לאורך יום הלימודים כולו. מודל זה אומץ ונבדק בתקופת החזרה הראשונה ללימודים, בימי ראשית הקורונה, אך נמצא כי הציפייה לפעילות תנועתית מאומצת לאורך כשישה שיעורים ברצף אינה נכונה מבחינה פיזיולוגית, ואף אינה מעשית.

2. **המאפיין הטכני** – המודלים הלוקים באי־התאמה על בסיס מאפיינים טכניים

הם אלה המבוססים על הנחות שאינן מציאותיות או שאינן ניתנות ליישום: במודל "הביצה הקשה", הנחת היסוד היא שלאחר שיעורי הבוקר המעשיים שיתקיימו בקמפוס תתאפשר "נדידה" קצרה של הסטודנטים, כל אחד לביתו או למרחב מתאים אחר, לצורך המשך יום הלימודים העיוניים־רטואלי בזום. מודל זה מותאם להנחת יסוד שלפיה הסטודנטים מתגוררים רובם ככולם בקרבת הקמפוס, כשבפועל המצב הפוך – רק מיעוטם מתגוררים במרחק קצר מהקמפוס. במודל "עצור עד יעבור", דחייה של כל השיעורים המעשיים

לקיץ או לתקופה שיתאפשר ללמד שיעור מעשי כהלכתו תדרוש מכל המרצים והסטודנטים להתחייב להוראה-למידה עתידית, זאת בתקופה שתנאי אי-הוודאות השוררים אינם מאפשרים להעריך מתי תתממש ציפייה זו. יתרה מכך, שגרת ימי הקורונה הביאה סטודנטים רבים לידי מצוקה כלכלית, ולפיכך רבים מהם תכננו לעבוד בתקופת הקיץ לכיסוי גירעונות ולהיערכות לשנת הלימודים הבאה. מנגד, למרצים מחויבויות מקצועיות ואישיות-משפחתיות. דחיית השיעורים המעשיים לקיץ, כמוצע במודל "עצור עד יעבור", אינה מתאימה אפוא מבחינת רבים מהסטודנטים וגם מבחינת רבים מהמרצים, ומעלה חשש שלא יעלה בידי כל הסטודנטים להשלים את הקורסים.

דיון במודלים הנכללים בקטגוריה "מתאימים"

שלושת המודלים – "ההורים השוודים" (שקיבל את שמו בהשראת הנוהג בשוודיה שלפיו ילדיהם של הורים גרושים שוהים שבוע שלם אצל כל אחד מההורים, לסירוגין), "דגל הגאווה" ו"בית הספר המפוצל" – מהווים כולם וריאציות של התפיסה הדוגלת בהמשך לימודים מעשיים במסגרת קבוצתית, או בחלוקה לשתי קבוצות לכל היותר. לנוכח תחושות הפחד ממגע ומקרבה שפשו בציבור – ולטענת אגמבן (2020) הפכו את היחידים לפגיעים ולנשלטים יותר – הרציונל לשמירה על המסגרת הקבוצתית-כיתתית כיחידה אורגנית כוון לחיזוק החוסן האישי והתמיכה הבין-אישית של חברות אנשים הקרובים זה לזה ומורגלים בשותפות מרחבת-גופנית-רגשית. רווחים נוספים היו צמצום הסיכון להידבקות במפגשים חוצי-כיתות, והאפשרות להכנה משותפת של מטלות לימודיות, כגון יצירה כוריאוגרפית קבוצתית. לצד הרצון לשמור על המסגרת הקבוצתית, נדרשנו לפצל כל קבוצת לומדים בין שני אולמות לפחות, ולשם כך השתמשנו באולמות בקמפוס הוותיק שנפרדו ממנו בתחילת שנת הלימודים. מתווה זה אפשר לנו לעמוד במסגרת המגבלה המספרית הנדרשת בכל קבוצת לומדים, ואף להפחית את הצפיפות הכוללת בקמפוס החדש.

מודלים ייחודיים אלה התאימו לתנאים הייחודיים לנו, אך עם זאת מניתוח איכותייהם של מבחר המודלים שתוארו, ייתכן שאפשר לגזור שני עקרונות, העולים כלקחים אוניברסליים שמתאימים לכל מוסד להוראת מחול ותנועה:

1. שמירה על הכיתה כיחידה חברתית-לימודית מתפקדת ככל האפשר.

2. הימנעות ככל האפשר משילוב של הוראה מרחוק (זום) ומקרוב (הוראה פיזית) באותו זמן – אם בשיעור מסוים ואם ביום לימודים נתון, מהסיבות שהוצגו לעיל.

בין תכנון למציאות, בין אתגר להזדמנות

מסמך המודלים הוצג בפני הצוות במהלך ההיערכות לשנת הלימודים. בחילופי הדעות שהועלו בא לידי ביטוי שיח עקרוני בניסיון למצוא פתרון מערכתי מיטבי, זאת לצד שיקוף המתחים שליוו את חי כולנו: קיום שגרת לימודים משמעותית, רלוונטית ואיכותית, אל מול הצרכים המתעדכנים, ההנחיות המתחדשות והחששות הבריאותיים של כולנו – סטודנטיות וסטודנטים, מרצים ומרצות. כל אחד מהמודלים שהוצגו לעיל שיקף תפיסה רעיונית ארגונית "טהורה", אך בפועל לאורך שנת הלימודים שילבנו בין המודלים, בעיקר מקבוצת ה"מתאימים", לפי האפשרויות שנפתחו בפנינו ולאילוצים המשתנים. לעיתים נעזרנו גם בלמידה היברידית מובהקת, ובתוכה – למרות הקשיים הכרוכים במודל זה – ניסינו לייצר חוויית למידה המדגישה את "חצי הכוס המלאה".

המצבים הייחודיים שמגפת הקורונה אתגרה אותנו בהם הקשו מאוד את ההוראה, את הלמידה ואת הניהול, כפי שכולנו חווינו, וכפי שתואר גם במאמר זה. ואולם מעצם ייחודיותם, ימים אלה סיפקו גם הזדמנויות למחשבה מחודשת ולצמיחת רעיונות בלתי שגרתיים, שלא היינו מגיעים אליהם לולא טלטלה אותנו המגפה עד לשם.

ההוראה מרחוק חייבה את המורות במקצועות המחול המעשיים, ובעיקר בסוגות שאינן מקודרות,² להמשיג את המהלכים הלימודיים כדי לאפשר תכנון של השיעורים וקיום של הלמידה גם מרחוק, באמצעות הזום. לעתיד לבוא, נדרש מבט מחודש על שגרת השיעור המעשי וכן מתבקשת התייחסות להיבטים של תכנון, שפה, הדגמה, משוב לסטודנטים וכיו"ב. בתוך כך, נפתחו אפשרויות לשילוב הטכנולוגיה בתקשורת השוטפת, כחלק משגרת הלמידה המעשית, לדוגמה ב"הגשה" של תרגילי תנועה וטיוטות ליצירות מחול. בשיעורי הקומפוזיציה הפך המרחב הביתי,

2 סוגות מחול שאינן מקודרות, כגון זרמים במחול המודרני, מתאפיינות בזרימה ובחופש תנועתי, והן אינן בעלות ייצוג בשפה מילולית מדויקת המתארת תנועה או הרכב תנועתי מסוים, כפי שמתקיים לדוגמה בבלט הקלאסי. לכן קשה יחסית להעבירן להוראה מבוססת מלל.

הלא־שגרתי, לאפשרות של מסגרת ליצירה ועורר לחשיבה; ואם המרחב הביתי לא התאים, נאלצו הסטודנטים לחפש בקדחתנות מקום מתאים בקרבת ביתם, בטווח המרחק שהוגדר בתקנות הסגר, "לוקיישן" אחר המזמן אפשרויות מעוררות השראה הייחודיות לו.

וברקע האתגרים הלימודיים, הייתה המחאה הציבורית, ובמקרה שלנו גם שביתת הסגל הזוטר שפרצה עם תחילת שנת הלימודים. הסטודנטיות ראו ב"בלפור", בגשרים, בצמתים ובתהלכות סוגי תנועה שהן וגם אנחנו, המורות, לא הכרנו: מופעים כגון "יש חור בדלי" של רועי אסף, מיצבי "החירות מובילה את העם", הנפת דגל הדיו הוורוד, או "הסעודה האחרונה" של קבוצת הבנדנות הוורודות כבלפור – כל אלה היו שיעורים חשובים ביחס ליכולתה של תנועה במרחב הציבורי לבטא ערכים ולשנות מציאות. כהוכחה לכך, זכינו כשברקע שיעורי המחול במרחב הציבורי של שדרות רוטשילד בתל אביב הציבו הסטודנטיות מיוזמתן כרזת ענק של תמיכה בסגל הזוטר השוכת, ושיקפו לעצמן ולנו כיצד הן מפנימות את העולם החדש ופועלות בתוך האפשרויות החדשות שנפתחו לפנינו.

לסיכום, משבר הקורונה חסר התקדים, והמשברים הפוליטיים שנלוו אליו, הפכו על כולנו את עולמנו באופן שעדיין אין לנו פרספקטיבה מתאימה כדי להבינו לאשורו. הבה נקווה שנשכיל לראות בתוך הקשיים העצומים שנאלצנו להתמודד עימם גם את ההזדמנויות החדשות לחשיבה, להוראה וליצירה, ונאמץ אותן גם מחוץ למצב החירום שחווינו.

מקורות

- אגמבן (2020, חורף). שלוש רשימות על מגפה. תיאוריה וביקורת, 53, 153-157.
- בהטר־ציון, נ' (2004). מחוללים: מחול־חברה־תרבות בעולם ובישראל. כרמל.
- ברק, א' (2020). בסמטאות האחוריות: כוריאוגרפיה חברתית של ימי מגיפה. תיאוריה וביקורת, 53, 159-167.
- לפקי, א' (2006/2013). מיצוי מחול: אמנות המופע והפוליטיקה של התנועה (תרגום): נ' סבריאגו). אסיה.

Martin, J. (1972). *The Modern Dance*. Dance Horizons.

Pouillaude, F. (2017). *Unworking Choreography* (A. Pakes, Trans.). Oxford University Press. (Original work published in French 2009).

